

МІЖЦЕРКОВНІ ПРОТИРІЧЧЯ ЯК СОЦІАЛЬНИЙ ФЕНОМЕН: ДЕРЖАВНІ ТА СУСПІЛЬНІ МЕХАНІЗМИ ЇХ ПОДОЛАННЯ

Корицький Я. Б.

*аспірант кафедри культурології, богослов'я та релігієзнавства
Український державний університет імені Михайла Драгоманова
м. Київ, Україна*

Міжцерковні протиріччя в сучасному суспільстві слід розуміти не лише як наслідок догматичних або канонічних розходжень, а як соціальний феномен, що виникає на перетині релігійної ідентичності, історичної пам'яті, символічної влади, локальної солідарності та правового статусу релігійних громад. У цьому сенсі конфліктогенністю наділяються не тільки богословські питання, а й право на репрезентацію «справжньої» традиції, контроль над культовою будівлею, визначення юрисдикційної належності громади та її публічний авторитет [10].

Український випадок демонструє, що міжцерковні суперечності мають локалізований, але соціально значущий характер. За даними Центру Разумкова, у 2024 р. 54% громадян оцінили відносини між вірними різних церков і релігій у своїй місцевості як спокійні, ще 10% – як дружні; водночас 9% назвали їх напруженими, а 5% – конфліктними. Найчастіше напруження фіксується у взаєминах між ПЦУ та УПЦ, тоді як конфлікти між православними та греко-католиками згадуються епізодично [14]. Отже, міжцерковні протиріччя в Україні не є універсальним станом усього релігійного поля, але залишаються важливим індикатором соціальної чутливості релігійної сфери.

Базовим державним механізмом подолання таких протиріч є не втручання у врівнення, а створення справедливих процедур для реалізації свободи совісті. Конституція України встановлює, що кожен має право на свободу світогляду і віросповідання, а церква і релігійні організації в Україні відокремлені від держави; жодна релігія не може бути визнана державою як обов'язкова [11]. Закон України «Про свободу совісті та релігійні організації» конкретизує ці принципи, підкреслюючи рівність усіх релігій перед законом, невтручання держави у законну діяльність релігійних організацій та її обов'язок сприяти взаємній терпимості між віруючими різних віросповідань [12]. Саме тому ефективна державна політика у цій сфері повинна бути

процедурною, правовою та однаково дистанційованою від усіх конфесій.

Особливого значення набуває правовий механізм зміни канонічної підлеглості релігійної громади. Стаття 8 Закону № 987-ХІІ визнає право громади на підлеглисть будь-якому релігійному центру, дозволеному в Україні, а також на вільну зміну такої підлеглості. Рішення про це ухвалюється загальними зборами громади, не менш як двома третинами голосів від кількості членів, необхідної для кворуму; воно підлягає реєстрації, не змінює автоматично речових прав громади, а частина незгодних членів має право утворити нову громаду й укласти договір про користування культурною будівлею [12]. ДЕСС у своїх рекомендаціях додатково роз'яснює, що збори можуть ініціювати самі члени громади, рішення має бути належно підписане, оприлюднене й подане на реєстрацію разом із новою редакцією статуту [13]. Отже, держава вже має інструмент не силового, а процедурного врегулювання конфлікту юрисдикцій.

Водночас державні механізми будуть легітимними лише за умови дотримання принципів нейтральності, пропорційності та поваги до автономії релігійних спільнот. Європейський суд з прав людини у справі *Hasan and Chaush v. Bulgaria* наголосив, що автономне існування релігійних громад є необхідним для плюралізму в демократичному суспільстві, а державі не належить право визначати «правильність» релігійних переконань чи нав'язувати релігійним спільнотам єдине керівництво [1]. У справі *Metropolitan Church of Bessarabia and Others v. Moldova* Суд визнав порушення статті 9 Конвенції через відмову держави визнати релігійну структуру [2]. Актуально й те, що у справі щодо громади в Птичі ЄСПЛ констатував порушення статті 9 через недостатні дії органів влади для забезпечення мирного користування релігійними правами у конфлікті довкола храму [3]. Звідси випливає, що держава має не заміщати собою церковний арбітраж, а забезпечувати правопорядок, доступ до процедур, захист від насильства і виконання судових рішень.

Не менш важливими є суспільні механізми подолання міжцерковних протиріч. Українські дослідження показують, що міжконфесійний діалог не гарантує автоматичного розв'язання всіх суперечностей, однак створює умови для примирення та мінімізує напругу між суб'єктами конфесійних відносин [10]. У цьому контексті цінним інститутом є Всеукраїнська рада церков і релігійних організацій, яка об'єднує 15 церков і релігійних організацій та одну міжцерковну структуру, представляє понад 90% релігійних організацій України, має ротатійне головування кожні шість місяців і спеціальні комісії із соціального служіння, медіаспівпраці та реституції

релігійного майна [5]. Такий формат створює простір для координації позицій, попередження радикалізації та вироблення спільної мови суспільної відповідальності.

Подолання міжцерковних суперечностей потребує переходу від логіки взаємного виключення до логіки керованого плюралізму. Зарубіжні дослідження показують, що сучасне врядування релігійного різноманіття не зводиться до простої опозиції «світська держава – релігійна держава», а передбачає різні моделі організації релігійної багатоманітності [8]. Водночас міжрелігійний мир мислиться як відсутність фізичного насильства, ворожих установок і взаємно сприйнятної загрози, а також як наявність довіри й кооперації [6]. Тому практичними суспільними механізмами подолання протиріч мають стати місцеві міжконфесійні ради, медіація за участю авторитетних посередників, спільні гуманітарні й волонтерські проекти, угоди про почергове або договірне користування культовими спорудами, а також освітні програми з релігійної грамотності та культури толерантності [13; 7].

Окремо слід звернути увагу на роль медіа. Дослідження українського інформаційного поля показало, що міжконфесійні конфлікти в медіа часто подаються крізь рамки «боротьби за майно», «взаємвтручання держави та Церкви», «геополітичного впливу через Церкву» і «томосу», а регіональні й загальноукраїнські видання висвітлюють тему нерівномірно [9]. За таких умов медіа можуть або знижувати градус суспільної напруги, або, навпаки, продукувати символічне насильство. Тому до суспільних механізмів подолання міжцерковних протиріч слід віднести також запровадження професійних стандартів релігійної журналістики, недопущення мови ворожнечі та підтримку аналітичного, а не сенсаційного висвітлення релігійної тематики.

Отже, міжцерковні протиріччя є соціальним феноменом тому, що вони виникають і розгортаються не лише в релігійному, а й у правовому, політичному, комунікативному та локально-громадському просторі. Їх подолання можливе лише за поєднання двох груп механізмів: державних – через правову визначеність, нейтральність, належну реєстраційну процедуру, захист прав громади та запобігання насильству; і суспільних – через діалог, медіацію, спільне соціальне служіння, відповідальне медіависвітлення та виховання культури толерантності. Саме така комбінація дає змогу перетворювати конфлікт із чинника дезінтеграції на стимул до зрілого плюралізму та громадянської злагоди.

Література

1. Case of Hasan and Chaush v. Bulgaria, no. 30985/96, judgment of 26 October 2000. European Court of Human Rights. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58921>
2. Case of Metropolitan Church of Bessarabia and Others v. Moldova, no. 45701/99, judgment of 13 December 2001. European Court of Human Rights. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=002-5486>
3. Case of Religious Community of Svyato-Uspenskyy Parish of Rivne Eparchy of Ukrainian Orthodox Church in Ptycha Village of Dubensky District v. Ukraine, no. 8906/19, judgment of 9 October 2025. European Court of Human Rights. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-245120>
4. Guidelines for Review of Legislation Pertaining to Religion or Belief. OSCE/ODIHR, Venice Commission, 2004. URL: <https://odihr.osce.org/odihr/13993>
5. Information about UCCRO. Ukrainian Council of Churches and Religious Organizations. 2025. URL: <https://vrciro.org.ua/en/council/info>
6. Köbrich J., Hoffmann L. What do we know about religion and interreligious peace? A review of the quantitative literature. *Politics and Religion*. 2023. Vol. 16. P. 708-732. DOI: 10.1017/S1755048323000238.
7. Lehmann K. Interreligious Dialogue in Context. *Interdisciplinary Journal for Religion and Transformation in Contemporary Society*. 2020. Vol. 6, Is. 2. P. 237-254.
8. Modood T., Sealy T. Developing a framework for a global comparative analysis of the governance of religious diversity. *Religion, State and Society*. 2022. Vol. 50, No. 4. P. 362-377. DOI: 10.1080/09637494.2022.2117526.
9. Гоцур О. Медіа і міжконфесійні конфлікти: проблематика, концепти і візії. *Humanities and Social Sciences*. 2020. Vol. 7, No. 1. P. 11-17. DOI: 10.23939/sjs2020.01.011.
10. Калач Д. М. Міжконфесійний діалог у сучасній Україні: філософсько-релігієзнавчий аналіз : дис. ... канд. філос. наук : 09.00.11. Київ, 2017. 212 с. URL: https://scc.knu.ua/upload/iblock/ed9/dis_Kalach%20D.%20M.pdf
11. Конституція України. Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
12. Про свободу совісті та релігійні організації. Закон України від 23.04.1991 № 987-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/987-12#Text>
13. Рекомендації та роз'яснення щодо порядку дій релігійної громади, Київської міської, обласної державної адміністрації у разі зміни релігійною громадою своєї підлеглості в канонічних та

організаційних питаннях. Київ : Державна служба України з етнополітики та свободи совісті, 2022. 33 с. URL: <https://dcss.gov.ua/wp-content/uploads/2022/09/2022.09.03-Rel-Communities-Changing-Affiliation.pdf>

14. Якименко Ю., Биченко А., Міщенко М. Українське суспільство, держава і церква під час війни. Церковно-релігійна ситуація в Україні-2024. Київ : Центр Разумкова, 2024. 116 с. URL: <https://razumkov.org.ua/images/2025/01/28/2024-Religiya-religion-FIN.pdf>

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-623-5-11>

МОРАЛЬНЕ ВИПРАВДАННЯ ПОРУШЕННЯ ЗАКОНУ

Мазур І. В.

студентка II курсу соціально-гуманітарного факультету

Науковий керівник: Романюк О. В.

кандидат філософських наук,

доцент кафедри філософії

Український державний університет імені Михайла Драгоманова

м. Київ, Україна

Проблема співвідношення моралі та права є однією з фундаментальних у філософській думці та набуває особливої актуальності в сучасних умовах розвитку українського суспільства. У періоди соціальних трансформацій, політичної нестабільності та воєнних викликів дедалі частіше постає питання про те, чи може порушення закону бути морально виправданим. Закон традиційно розглядається як основа суспільного порядку, гарант стабільності та регулятор соціальних відносин. Водночас він не завжди є досконалим, оскільки створюється людьми і відображає конкретні історичні, політичні та соціальні умови. У зв'язку з цим правові норми іноді можуть суперечити моральним переконанням окремої людини або навіть значної частини суспільства.

Особливо гостро це питання постає у ситуаціях, коли закон втрачає свою легітимність в очах громадян або сприймається як несправедливий. У таких випадках люди можуть свідомо порушувати правові норми, керуючись внутрішнім відчуттям справедливості, обов'язку або солідарності. Прикладом цього є явище громадянської непокори, коли особа або група осіб відкрито порушують закон із метою привернення уваги до несправедливості або досягнення